

Trude Lappegård og Britt Slagsvold

**Livsløp, generasjon og kjønn
(LOGG)**

Analysemuligheter

Notater

Forord

Livsløp, generasjon og kjønn (LOGG) er et samarbeid mellom Statistisk sentralbyrå (SSB) og Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA). Prosjektledere er Helge Brunborg og Trude Lappegård ved SSB, og Britt Slagsvold ved NOVA. Statistisk sentralbyrå står for datainnsamlingen, som ledes av Maria Høstmark.

Prosjektet er finansiert gjennom Velferdsprogrammet i Norges Forskningsråd, samt Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Barne- og likestillingsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, NOVA og SSB.

Målsettingen med LOGG-studien er å få bedre kunnskap om langsiktige demografiske endringer, og om forhold som påvirker og påvirkes av den demografiske utviklingen. Analyser av LOGG vil kunne belyse effekter av norsk velferdspolitikken gjennom sammenligninger med andre land og vi vil kunne gi et bedre beslutningsgrunnlag til planleggere og politikere når det gjelder barne- og familierpolitikk, befolkningspolitikk, velferdspolitikken, eldrepolitikk og helsepolitikk. Gjennom LOGG vil det etableres en stor og tematisk bred database som vil stilles til disposisjon for forskersamfunnet.

Studien har en egen hjemmeside på Internett: www.ssb.no/logg

LOGG

LIVSLØP, GENERASJON OG KJØNN

Innhold

1	Bakgrunn	5
1.1	Langsiktige demografiske og sosial endringer	5
1.2	Sosialpolitiske utfordringer.....	5
1.3	Livsløp, generasjon og kjønn — to studier slått sammen.....	7
2	Organisering av undersøkelsen.....	7
2.1	Datamaterialet.....	7
2.1.1	NorLAG — første runde.....	8
2.1.2	NorLAG — andre runde.....	9
2.1.3	LOGG — første runde.....	9
2.1.4	Den kontekstuelle databasen.....	9
2.2	Fem sentrale perspektiver	9
2.3	Analysemuligheter.....	11
2.3.1	På tvers av områder.....	11
2.3.2	Subjektive mål.....	11
2.3.3	Utnyttelse av registerdata.....	11
2.3.4	Den nordiske velferdsstatsmodellen	11
2.3.5	Spesielle grupper.....	11
2.3.6	Temaer og problemstillinger.....	12
3	Familie.....	12
3.1	Livsløp.....	12
3.1.1	Fra ungdom til voksen.....	12
3.1.2	Familieetablering	12
3.1.3	Fruktbarhet.....	13
3.1.4	Prevensjon og infekunditet.....	13
3.1.5	Familieoverganger i andre halvdel av livsløpet.....	13
3.1.6	Bolig, bosted og flytting.....	13
3.2	Generasjon	14
3.2.1	Solidaritet mellom generasjonene.....	14
3.2.2	Foreldreperspektiv	14
3.2.3	Barns perspektiv.....	14
3.2.4	Besteforeldre og barnebarn	15
3.3	Kjønn	15
3.3.1	Samlivsforhold.....	15
3.3.2	Likestilling.....	15
4	Økonomisk aktivitet.....	16
4.1	Livsløp.....	16
4.1.1	Utdanning.....	16
4.1.2	Arbeid og inntekt	16
4.1.3	Pensjonering.....	16
4.2	Generasjon	17
4.2.1	Utdanning og arbeid.....	17
4.2.2	Økonomi, overføringer og arv	17
4.2.3	Marginalisering og ulikhet.....	17

4.3	Kjønn	17
4.3.1	Arbeid og fruktbarhet	17
4.3.2	Arbeid og barnetilsyn	18
5	Helse og omsorg	18
5.1	Livsløp	18
5.1.1	Familieetablering	18
5.1.2	Arbeidsliv	18
5.1.3	Livsstil	19
5.1.4	Hjelpebehov	19
5.1.5	Mental helse	19
5.2	Generasjon	19
5.2.1	Foreldreperspektiv	19
5.2.2	Barns perspektiv	20
5.3	Kjønn	20
5.3.1	Helsekarrierer	20
5.3.2	Nye familieformer	20
5.3.3	Livskvalitet og mental helse	21
5.3.4	Sosialt nettverk	21

1 Bakgrunn

1.1 Langsiktige demografiske og sosial endringer

Langsiktige demografiske og sosiale trender er i ferd med å endre befolkningens sammensetning og samfunnets karakter på avgjørende måter. Det er viktig å forstå hva som styrer disse endringene og hvilke konsekvenser de har. Vi har f.eks. lenge hatt for lavt barnetall til å kunne opprettholde folketallet på lang sikt. Sammen med en stadig høyere levealder fører det til en betydelig aldring av befolkningen og dermed til endring av balansen mellom ulike aldersgrupper.

Livsløpet er også under omforming ved at flere unge etablerer seg senere med arbeid og familie, samtidig som eldre går tidligere inn i pensjon, men lever lenger. En stigende andel av voksenlivet tilbringes dermed utenfor arbeidslivet, og en stigende andel av befolkningen må forsørges. Samlivsbrudd og reetablering i nye samliv er blitt vanligere og påvirker forholdet mellom generasjonene og familienettverket. Både familien og velferdsstaten kan stå i fare for å overbelastes av det "demografiske trykket". Individualistiske strømninger kan også true solidariteten som velferdsstaten og familien hviler på.

Menns og kvinners roller er under endring, det gjelder så vel i familieliv og barneomsorg som forsørgeroppgaver. Deres ansvar, ressurser og oppgaver er blitt likere, selv om det er langt igjen til full likestilling. Flere menn tar del i daglig omsorg for barn, flere kvinner er yrkesaktive, og ikke minst er forskjellene i utdanningsnivå mellom kvinner og menn nesten borte blant dagens yngre generasjoner. Disse endringene kan ha brede konsekvenser, bl.a. for fruktbarhet og pardannelse tidlig i livet, og for yrkesaktivitet, pensjonering og utveksling av familiehjelp i senere deler av livet.

Globale økonomiske endringer, som utvidelsen av EU, innvandring og utviklingen av et mer multikulturelt samfunn, bidrar ytterligere til å endre etablerte strukturer og ordninger. Disse kan innebære nye muligheter, men også nye mønstre for sosial og økonomisk marginalisering.

1.2 Sosialpolitiske utfordringer

Til sammen representerer langsiktige demografiske og sosiale endringer store sosialpolitiske utfordringer. Endringene vil virke sammen og på hverandre, trolig på komplekse måter. Et viktig formål med studien av livsløp, generasjon og kjønn (LOGG) er å få bedre innsikt i konsekvensene av slike endringer og i de mekanismer som former dem. Det kan gi bedre bakgrunn for å møte morgendagens sosialpolitiske utfordringer. Tilnærmingen i LOGG er å samle informasjon om individer om ulike faser av livet, og om overganger mellom fasene: Flytting fra foreldrehjemmet og overgangene fra utdanning til arbeidsliv, fra singelstatus til samliv, fra barnløshet til foreldreskap, fra yrkesaktivitet til pensjonering, fra uavhengighet til helsesvikt og omsorgsbehov. I alle disse faser og overganger ligger store sosialpolitiske utfordringer. Eksempler på aktuelle sosialpolitiske spørsmål er:

— Er det mulig å forhindre ytterligere nedgang i fruktbarheten og stimulere unge til familiedanning, til høyere barnekull og dermed på sikt å få en mer balansert befolkningsutvikling?

Mange forhold kan påvirke fruktbarheten, bl.a. verdier og individuelle preferanser, eventuelle problemer i parforholdet, tilknytning til arbeidslivet, mulighet for hjelp og avlastning fra familien og ikke minst familiepolitiske tiltak som omsorgspermisjon og

barnetilsynsordninger. I LOGG innhenter vi opplysninger om disse og relaterte faktorer, som så siden kan sammenholdes med faktisk antall fødsler for de samme individene.

— I hvilken grad, og hvordan er det mulig å motvirke tidlig pensjonering og legge til rette for en mer varig inkludering i arbeidslivet?

Intensjonsavtalen om et inkluderende arbeidsliv og en mer aktiv seniorpolitikk har foreløpig ikke kunnet snu tilbøyeligheten til tidlig pensjonering. Vi vet ikke nok om årsaker til og virkninger av tidlig pensjonering, f.eks. i hvilken grad eldre arbeidstakere skyves ut eller selv velger å gå av tidlig. I LOGG vil vi få data om forhold av betydning for yrkesaktivitet, bl.a. opplevde belastninger i arbeidet, intensjoner om pensjoneringstidspunkt, motiver for å fortsette eller å slutte i arbeidslivet, ønsker om arbeid, partners yrkesstatus, økonomi, fysisk og mental helse, fritidsaktiviteter, familieforhold og familieomsorg.

— Hvilken betydning har helsevaner for helsesvikt og pleiebehov i eldre år?

Bedret folkehelse er en viktig oppgave for helsepolitikken. Den enkeltes helsevaner er imidlertid styrt av svært mange forhold, noen på individnivå, andre knyttet til de nære sosiale relasjoner, til yrkesaktivitet eller til den videre sosiale sammenheng individet lever i. I LOGG innhenter vi informasjon om bl.a. forbruket av alkohol og tobakk og fysisk aktivitet. Med disse opplysningene kan vi belyse hvem som bedrer eller forverrer sine helsevaner, og under hvilke livsvilkår eller endringer i livsvilkår dette skjer. Over tid kan vi også belyse i hvilken grad gode helsevaner tidligere i livet har betydning for helsesvikt og pleiebehov på et senere tidspunkt.

— Hvilke forhold bidrar til flytting og hvilke forhold påvirker flyttemønstre?

Regionalpolitikken har som mål å ta vare på hovedtrekkene i bosettingsmønsteret. Dette er en utfordring særlig i forhold til unge voksne, fordi stadig flere av disse flytter til byer eller bynære områder, spesielt unge kvinner. Tilgang på attraktive arbeidsplasser er viktig for unge voksne, og politikken på området har særlig vært rettet mot å støtte og utløse potensialet for verdiskaping i regioner og distrikter. Andre forhold enn attraktive arbeidsplasser har imidlertid også betydning for flytteeatferden, og ulike forhold kan ha forskjellig betydning for ulike gruppers flyttetilbøyelighet. I LOGG samler vi informasjon om bl.a. stedstilknytning, naboskapsrelasjoner, geografisk nærhet til familie og forhold til familie, fritidsaktiviteter og livskvalitet. For en stor del av utvalget samler vi også mer inngående informasjon om kommunen personen bor i. Med disse og andre opplysninger kan vi over tid sammenligne de som flytter med dem som blir. Dette kan gi større innsikt i forhold som bidrar til flytting og om konsekvenser av flytting i ulike faser av livet og for ulike typer bosted. Statistisk sentralbyrå (SSB) har laget fullstendige flyttehistorier for yngre kohorter som kan kobles til intervjuopplysningene.

Langsiktige demografiske og sosiale endringer vil virke inn på alle politikkområder. Redusert fruktbarhet, økt levealder, endret familiestruktur, økt utdanning og endrede kjønnsroller vil få betydning for pensjoneringsatferd, folkehelse, utveksling av omsorg og for valg av bosted og flyttemønster. Med data fra LOGG kan vi avdekke mønstre, trender, samspill og mekanismer som gir bedre bakgrunn for å møte morgendagens sosialpolitiske utfordringer.

1.3 Livsløp, generasjon og kjønn — to studier slått sammen

LOGG består i utgangspunktet av data fra to store studier: (i) Generations and Gender Survey (GGS) under FNs forskningsprogram Generations and Gender Programme (GGP), og (ii) Den norske studien av Livsløp, aldring og generasjon (NorLAG). GGP er en internasjonalt komparativ studie som gjennomføres i en rekke land både i og utenfor Europa. Per 1. januar 2007 er det 15 som enten har gjennomført eller som er i gang med undersøkelsen. Disse er Australia, Belgia, Bulgaria, Frankrike, Georgia, Italia, Japan, Litauen, Nederland, Norge, Romania, Russland, Tyskland, Ungarn og Østerrike. GGS er planlagt som en longitudinell undersøkelse, initiert og organisert av FNs Befolkningssenhet i Genève (PAU, UNECE). Statistisk sentralbyrå har deltatt i planlegging av denne studien. Dataene vil være av stor verdi allerede i første runde, men en longitudinell oppfølging vil øke verdien ytterligere. NorLAG er en stor nasjonal longitudinell studie initiert av Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA). Første runde av datainnsamlingen ble gjennomført i 2002-2003. De samme personer inngår i datainnsamlingen i LOGG og utgjør andre runde av NorLAG.

En styrke ved LOGG er at den gir data på mange felt, for de samme individene over tid, og for mange land. Det gir muligheter til omfattende analyser av sammenhenger mellom ulike arenaer, det gir mulighet for å belyse et bredt spekter av forhold som påvirker atferd og valg, og det gir bakgrunn for å forstå konsekvensene av disse. Ikke minst gir LOGG mulighet for sammenlignende analyser langs mange dimensjoner: bl.a. mellom land, mellom regioner og kommuner i Norge, mellom generasjoner, aldersgrupper, kjønn og utdanningsgrupper, og endringer over tid.

Den demografiske utviklingen er et resultat av historiske, institusjonelle, økonomiske og kulturelle forhold, men også av enkeltindividers handlinger og valg. I LOGG henter vi først og fremst informasjon om individenes bakgrunn, verdier, intensjoner og atferd. Det er summen av individenes handlinger som resulterer i lave fødselstall, en avtakende og aldrende befolkning, og tidlig pensjonering og økte pensjonsutgifter. Individenes atferd er imidlertid også styrt av sosiale rammer og demografiske endringer må ses i sammenheng med de muligheter og begrensninger sosialpolitikken på det enkelte område setter. LOGG henter informasjon om bl.a. trygde-, pensjons- og omsorgsordninger og lovgivning på relevante områder, slik at Norge kan sammenlignes med andre land som er med i GGP. LOGG har både teoretiske og praktiske ambisjoner, og tar sikte på å frambringe kunnskap som er relevant for å utvikle en framtidsrettet politikk på områdene som studeres. I dette notatet redegjør vi nærmere for organiseringen av LOGG og gir eksempler på analysemuligheter dataene vil gi.

2 Organisering av undersøkelsen

2.1 Datamaterialet

LOGG samler informasjon om individer gjennom tre kilder: (i) *telefonintervju*, (ii) *postalt spørreskjema* og (iii) *registre*. Databasen er relativt kompleks fordi to studier er slått sammen. Det er bl.a. noe ulike utvalgsriterier, noe ulike aldersgrupper, og longitudinelle data for en del av utvalget og for en del av temaene. Dette gir imidlertid rike muligheter for analyser. For få forstå hvilke muligheter LOGG kan gi, redegjør vi her mer inngående om strukturen i LOGGs datasett (se Figur 1).

Figur 1. Grafisk fremstilling av utvalgene i NorLAG-1, NorLAG-2 og LOGG

Alder	NorLAG-1 30 kommuner/ bydeler	LIVSLØP, GENERASJON OG KJØNN (LOGG)	
		NorLAG-2 30 kommuner/ bydeler	GGS Lands- representativt
18		ca. 4 000 personer (brutto)	ca. 13 100 personer (brutto)
20			
25			
30			
35			
40	5 579 personer (netto)	ca. 1 600 personer (brutto)	
45		ca. 7 300 personer (brutto)	
50			
55			
60			
65			
70			
75			
80			
85			
90			
Datainnsamling	2002-2003	2007-2008	

2.1.1 NorLAG — første runde

Første runde av datainnsamlingen er en studie av personer i andre halvdel av livet bosatt i *fire* regioner i Norge, i ulike typer kommuner.

- personer 40-79 år
- i alt 5 579 personer ble intervjuet over telefon (svarprosent 67,0). Det opprinnelige bruttoutvalget til NorLAG inngår i utvalget til LOGG.
- registerdata er koblet til for alle
- 4 169 personer fylte ut et postalt skjema (74,6 prosent av de som besvarte telefonintervjuet)
- utvalget er trukket fra tre typer kommuner: sprettbygd, småby og storby, samt Oslo øst og vest. I alt 30 kommuner/bydeler i Aust -og Vest-Agder, Oslo, Akershus, Nord-Trøndelag og Troms.
- antall personer fra hver kommune er likt, dvs. at personer bosatt i sprettbygde strøk er sterkt overrepresentert i NorLAG i forhold til i befolkningen generelt.
- utvalget er representativt for hver kommune/bydel.

2.1.2 NorLAG — andre runde

NorLAGs andre runde inngår i LOGG. Den planlagte tidshorisonten for NorLAG er imidlertid 20 år og er tenkt å fortsette etter at LOGG eventuelt avsluttes. Andre runde av datainnsamlingen gir NorLAG paneldata på to tidspunkt for personer i andre halvdel av livet. NorLAG utvides til også å omfatte unge voksne 18-39 år. Disse skal inngå i panelet som følges fremover.

- personer 18-79(85) år
- utvalget er i alt ca. 12 900 personer (brutto) og består av følgende deler:
 - personer 45-85 år trukket ut til første runde følges opp, ca. 7 300 (brutto)
 - nye personer 40-44 år, ca. 1 600 (brutto)
 - nye personer 18-39 år, ca. 4 000 (brutto)

2.1.3 LOGG — første runde

Utvalget i LOGG er trukket med utgangspunkt i landsdel, sentralitet og alder. Utvalget som er trukket fra NorLAGs kommuner/bydeler inngår i utvalget i LOGG.

- personer 18-79 år
- totalutvalget er ca. 26 000 personer (brutto), hvorav ca. 13 100 personer (brutto) er landsrepresentativt
- telefonintervju, postalt spørreskjema, og registerdata.

Landsdelene som benyttes i trekkingen av utvalget tilsvarer Kommunal og regionaldepartementets regionklassifisering:

- Akershus, Oslo og Østfold
- Hedmark og Oppland
- Sør-Østlandet (Buskerud, Vestfold og Telemark)
- Agder (Aust- og Vest-Agder)
- Vestlandet (Rogaland, Hordaland, Sogn og Fjordane, og Møre og Romsdal)
- Trøndelag (Sør- og Nord-Trøndelag)
- Nord-Norge (Nordland, Troms og Finnmark)

2.1.4 Den kontekstuelle databasen

Som en del av LOGG utarbeides det også en "kontekstuell database". Dette gjøres i hvert av landene som er med i GGS, samt noen andre. Den kontekstuelle databasen skal gi sammenlignbar informasjon om konteksten informantene befinner seg i, og inneholder statistikk og beskrivelse av ordninger/tiltak på samfunnsområder av relevans for studiens tema, bl.a. demografi, sosiale og økonomiske forhold, trygdesystemer, omsorgssystemer, og permisjonsordninger. Det vil også bli lagt inn regionale data i den kontekstuelle databasen. For Norge vil disse dataene være på fylkesnivå. LOGGs store utvalg gir mulighet til å lage en kontekstuell database på kommunenivå. Dette er foreløpig ikke innenfor LOGGs finansielle rammer.

2.2 Fem sentrale perspektiver

LOGG er bygd opp rundt fem sentrale perspektiver:

- Livsløpsperspektiv
- Generasjonsperspektiv
- Kjønnsperspektiv
- Levekårsperspektiv
- Regionalt perspektiv

Når det gjelder livsløpsperspektivet, omfatter studien de viktigste stadier i livet — fra fødsel og barndom til pensjonisttilværelsen og alderdom. Valg og handlinger kan best forstås i et livsløpsperspektiv. Vi kan f.eks. vanskelig forstå helseproblemene i eldre år isolert fra livsvilkårene tidligere i livet. Tilsvarende viktig er det å se at muligheter og hindringer tidlig i livet, f.eks. i skolen og i arbeidslivet, kan ha langsiktige konsekvenser.

LOGG gir mulighet til å belyse to typer generasjonsfenomen: (i) familiegenerasjoner på mikronivå, og (ii) historiske generasjoner, her kalt kohorter. Studien dekker kontakten mellom familiegenerasjoner, både med hensyn til informantens forhold til egne barn og til egne foreldre. Relasjoner mellom generasjoner er viktig, og den ene generasjonens liv blir preget av den andres. Hensynet til barna preger foreldres liv, og eldre foreldres levekår og helse påvirker deres middelaldrende barns liv (f.eks. forskudd på arv eller behov for hjelp). Endringer over generasjoner, i betydningen forskjeller mellom fødselskohorter, er også en sentral interesse i LOGG. Dagens sosialpolitikk bygger, ofte implisitt, på antagelser om kohortenes atferd, holdninger og preferanser. Dette kan f.eks. være at morgendagens middelaldrende blir som dagens når det gjelder økonomiske disposisjoner, eller at de blir mer kravstore enn dagens eldre. LOGG gir gode muligheter til å sammenligne kohorters atferd og preferanser over hele aldersspekteret. Med utgangspunkt i NorLAG-1 kan man også se på endringer i holdninger med økende alder for ulike kohorter.

Kjønnsperspektivet er sentralt i studiens design og problemstillinger. Det er like mange kvinner og menn i utvalget, det samles inn informasjon om kjæreste, partner, mor og far. Endrede kjønnsrollemønstre og forutsetningene for at kvinner og menn skal ha de samme muligheter i familie og arbeidsliv kan belyses fra mange perspektiver og i forhold til ulike generasjoner og relasjoner. Det vil bl.a. være mulig å studere variasjoner i kvinners og menns holdning til parringsforhold, barnefødsler og omsorg for gamle foreldre, og man kan studere hvilken betydning holdninger til kjønnsroller og likestilling har for atferd på ulike områder.

Når det gjelder et levekårsperspektiv vil betydningen av bakgrunnsressurser eller human kapital være relevant i analysesammenheng. Utdanning er en sentral variabel i datamaterialet og i tillegg til informasjon om informantens utdanning vil vi også ha informasjon om utdanning til partner, foreldre og voksne barn. Dette gir oss muligheter til å studere f.eks. sammenhengene mellom utdanning og utveksling av tjenester i familienettverket.

For å møte sosialpolitiske utfordringer knyttet til temaer som familie, arbeid og helse og omsorg er et regionalt perspektiv viktig. Er det regionale variasjoner i familiedanningen som kan ses i sammenheng med flyttemønstre? Er det variasjoner i forholdet mellom familieliv og arbeidsliv i ulike regioner? Hvordan utnyttes den lokale arbeidskraften, og hvordan påvirker dette unge mennesker i etableringsfasen? Hvilke konsekvenser har fraflytting av yngre familiemedlemmer for velferdstiltak og behovet for omsorg fra det offentlige? LOGG gir mulighet for å studere slike spørsmål fra flere vinkler. Dels kan man sammenligne ulike regionale områder, dels kan man se på forskjellige typer lokalsamfunn på tvers av regioner. Man kan også studere variasjoner mellom kommunetyper mer inngående med utgangspunkt i de 30 kommuner og bydeler som inngår i NorLAG, bl.a. etter sentralitetstype. I særlig grad gir NorLAGs utvalg av kommuner mulighet til å studere sprettbygde områder og småbyer, som deretter kan sammenlignes med det landsrepresentative utvalget i LOGG.

2.3 Analysemuligheter

2.3.1 På tvers av områder

Blant de særegne fortrinn ved undersøkelsen er bredden av temaer, størrelsen på utvalget, og ikke minst det internasjonale samarbeidet. Bredden av temaer gir unike muligheter for analyser på tvers av områder, f.eks. sammenhenger mellom familierelasjoner, helse, arbeidsliv og livskvalitet – muligheter som man mangler i smalere studier. Aldersspennet i utvalget gir mulighet for sammenligninger mellom aldersgrupper over hele den voksne delen av livsløpet. For de fleste personene som var med i første runde av NorLAG vil vi få data på to tidspunkt. Både utvalget i NorLAG, med 30 kommuner/bydeler som dekkes mer inngående, og hele det landsrepresentative utvalget i LOGG, gir god mulighet til regional sammenligning. Samtidig gir den internasjonale forankringen muligheter for sammenligning mellom land, f.eks. for å belyse hvorvidt og hvordan velferds- og familiepolitikken påvirker familiedanning, familieoppløsning og fruktbarhet.

2.3.2 Subjektive mål

I studien har vi med en rekke spørsmål som er knyttet til ulike subjektive dimensjoner som kan være viktige forklaringer på demografiske endringer. Vi skiller mellom tre ulike subjektive dimensjoner: i) spørsmål om holdninger og verdier, som knytter seg til både de ulike perspektivene og temaene i undersøkelsen, ii) spørsmål som måler ulike aspekt knyttet til den enkeltes livskvalitet, f.eks. depresjon eller ensomhet, iii) det stilles spørsmål om intensjoner og planer i forhold til f.eks. flytting, fruktbarhet, giftermål og pensjonering. Når vi følger personer over tid vil det gi muligheter til å studere sammenhenger mellom holdninger og handlinger og mellom planer og faktiske valg.

2.3.3 Utnyttelse av registerdata

Norge er blant de få land i verden som gir mulighet for å kople intervjudata og registerdata. Registerdata gir detaljerte opplysninger om bl.a. økonomi, familieforhold og utdanning. Opplysningene finnes for flere medlemmer av samme familie. Gjennom LOGG vil Statistisk sentralbyrå utnytte registrenes potensiale. Dette gjelder i forhold til å

- identifisere personer i husholdet,
- erstatte spørsmål det ellers måtte spørres om,
- lage makrovariable med utgangspunkt i eksisterende registeropplysninger (som f.eks. å beregne reisetid og avstand i meter mellom identifiserte familiemedlemmer).

2.3.4 Den nordiske velferdsstatsmodellen

De nordiske landene blir gjerne beskrevet som pionerer mht. likestilling og nye familieformer. Det er stor interesse for dette og for den nordiske velferdsstatsmodellen, sett i sammenheng med bl.a. samboerskap, barns velvære og utvikling, og kvinners yrkesdeltakelse. Norge er foreløpig det eneste land fra Norden som deltar i GGP, noe som vil gjøre data fra LOGG svært attraktive i en internasjonal sammenheng.

2.3.5 Spesielle grupper

Med et stort utvalg vil det være mulig å studere spesielle grupper, som individer med nedsatt funksjonsevne, ufrivillig barnløse, personer med innvandrerbakgrunn, homofile og lesbiske, personer med ansvar for funksjonshemmede familiemedlemmer, og pårørende til aldersdemente. Noen av disse gruppene er det gjort egne studier av i andre sammenhenger, men LOGG gir muligheter for å sammenligne med resten av befolkningen, og har dessuten et svært bredt informasjonstilfang om deres liv, atferd, holdninger og livskvalitet.

2.3.6 Temaer og problemstillinger

LOGG gir muligheter til å studere et svært bredt spekter av tema, med ulike tilnærminger. Databasen byr på muligheter til å belyse ikke bare sosiologiske, demografiske og psykologiske problemstillinger, men også samfunnsmedisinske, statsvitenskapelige, økonomiske og antropologiske tema. Aktuelle temaer og problemstillinger kan dels fokusere på livsløpet fra etablering i yngre år til pensjonering og helserisiko i eldre år, dels på tverrgående temaer som er aktuelle for alle faser av livet, f.eks. familie og levekår, livsstil og helse, mestring og livskvalitet. LOGG vil gi innsikt i hvordan ulike livsområder påvirkes av og påvirker hverandre når det gjelder atferd på sentrale livsområder gjennom livsløpet, slik som pardannelser, barnefødsler, yrkesaktivitet, pensjoneringsatferd, helseatferd, utveksling av hjelp og tjenester. Ikke minst kan mange spørsmål belyses i et komparativt perspektiv.

Videre i notatet vil vi gi noen eksempler på ulike analysemuligheter. Valg av eksempler er preget av bakgrunnen til forfatterne og er på ingen måte utfyllende for de analysemuligheter som LOGG gir. Vi tar utgangspunkt i temaene *familie*, *økonomisk aktivitet* og *helse*. Hvert av temaene vil bli omtalt i forhold til perspektivene *livsløp*, *generasjon* og *kjønn*.

3 Familie

3.1 Livsløp

3.1.1 Fra ungdom til voksen

De demografiske begivenhetene som karakteriserer overgangen fra å være ungdom til å bli voksen er ikke like faste som for noen tiår siden. Ungdom flytter hjemmefra omtrent som tidligere, men prosessen frem til etablering med partner og barn varierer mer. Dette skyldes i stor grad at utdanningsfasen varer lenger. Videre er det mindre direkte sammenheng i tid mellom giftermål og fødsel, og aldersvariasjonene er store i alle overgangene. Hvilken betydning har den forlengede perioden som ikke-etablert ung voksen for kontakt, støtte og avhengighet mellom unge og deres foreldre? Ser vi lokale og regionale forskjeller i unge voksnes livssituasjon og syn på eget liv? Hvordan er det å være ung i lokalsamfunn der arbeidsmarkedet er vanskelig? Hvem velger å starte voksenlivet på hjemstedet, og hvem flytter ut? Hvilke forskjeller er det mellom kvinner og menn i forhold til disse spørsmålene? Disse, og en rekke andre spørsmål om voksenetablering, kan også stilles i et komparativt internasjonalt perspektiv. Gjennom LOGG kan man å sammenlikne Norge med land hvor tilværelsen for unge voksne er svært annerledes, bl.a. med hensyn til utdannings- og jobbmuligheter og forholdet til oppvekstfamilien.

3.1.2 Familieetablering

Det er stadig flere som venter lenge før de etablerer seg med familie, noe som kan ses i sammenheng med at flere tar høyere utdanning og at en stadig lengre periode brukes til utdanning og jobb, mens barna må vente. De fleste kvinner som i dag tar høyere utdanning ønsker å etablere seg på arbeidsmarkedet før de får barn. For mange yrkesgrupper kan det være tid- og ressurskrevende å bygge opp en yrkesplattform. Konsekvensen er at kvinner får færre år å få barn på og kan føre til at flere ender opp med ett eller ingen barn. LOGG vil gjøre det mulig å studere prosesser som bidrar til å utsette fødsler og konsekvenser av det, bl.a. knyttet til holdninger, til kjønnsroller og til familie.

3.1.3 Fruktbarhet

Mange av analysene av norsk fruktbarhet på 1990-tallet har vært basert på registerdata og viser at ulikhetene i familiedanning har økt både blant kvinner og menn. Blant kvinner finner vi at barnløsheten varierer mer med utdanningstype enn med utdanningslengde. Hvorfor er det forskjeller mellom utdanningstyper? Hvorfor får noen par ett barn, noen par to, og andre tre eller flere barn? Hvilken betydning har økt samlivsoppløsning og flere partnere for fruktbarhet? For å få større innsikt i variasjonene i fruktbarhet er det nødvendig med data som kan knyttes til andre faktorer enn de sosioøkonomiske. Data fra LOGG vil bl.a. gi større innsikt i betydningen av holdninger og preferanser knyttet til familiedanning og valg av livsform. Økningen i barnløshet har vært sterkere for menn enn for kvinner. Dataene gir mulighet til å undersøke i hvor stor utstrekning økt barnløshet kan knyttes til ulik prioritering av foreldreskapet.

3.1.4 Prevensjon og infekunditet

Nye og bedre prevensjonsmidler har vært en viktig årsak til endringer i fruktbarhetsmønstre, fordi individer og par selv kan bestemme når og hvor mange barn de vil ha. LOGG vil gi nokså detaljerte data om bruk av prevensjonsmidler i ulike deler av livsløpet, og vi vil kunne se på variasjoner i forhold til andre faktorer. LOGG vil også samle data om prevensjonsbruk i forkant av graviditeter, som gjør det mulig å se nærmere på bl.a. omfanget av uplanlagte graviditeter.

Utsettelse av moderskapet er blitt et universelt fenomen i hele Europa og andre industrialiserte land, og flere venter til de nærmer seg slutten av sin fruktbare periode hvor deres fekunditet er redusert. Gjennom LOGG blir det samlet inn data om fekunditet/infekunditet og bruk av medisinsk hjelp for å bli gravid. Vi vil dermed kunne få ny kunnskap om bl.a. hvor stor andel som er ufrivillig barnløse, hvor mange som blir gravide gjennom medisinsk hjelp, og om hva som karakteriserer dem som søker og ikke søker medisinsk hjelp ved infekunditet. Vi kan også belyse virkninger av eventuelt endrede regler for offentlig støtte, både med hensyn til sterilisering og hjelp ved infekunditet.

3.1.5 Familieoverganger i andre halvdel av livsløpet

Utsettelse av fødsler får også konsekvenser for neste generasjon – de potensielle besteforeldre. Voksne barns planlegging av livsløpet får utslag for foreldres overgang til besteforelderrollen og kan legge grunnen for "generasjonsklemmer". Ved sen inngang i foreldreskapet øker sannsynligheten for at mellomgenerasjonen kan ha både barn og foreldre som trenger hjelp og omsorg samtidig. På den annen side vil relativt unge foreldre ofte ha tilgang til omfattende hjelp og støtte fra en besteforeldregenerasjon som selv har få barn. Det er gjort lite forskning om voksne menneskers opplevelse av foreldres død. Med økende levealder kommer denne overgangen ofte etter at egne barn har etablert seg i voksenlivet. Endres livsform og prioriteringer når foreldre dør? Er tapet av gamle foreldre vanskeligere for barnløse? Lignende spørsmål kan stilles med hensyn til tap av ektefelle. Er barn og barnebarn "buffer" som gjør overgangen til enkestand mindre vanskelig?

3.1.6 Bolig, bosted og flytting

Boligen er viktig gjennom hele livsløpet, fra unge voksne som skal etablere seg på boligmarkedet til eldre som blir hjelpetrequende. LOGG vil gi data om hva slags type bolig informanten bor i, hvor fornøyd han/hun er med boligen og om flytteplaner. Vi kan dermed studere samspillet mellom bolig og andre forhold, som familieetablering, fruktbarhet, arbeid, slektsrelasjoner og forberedelser til alderdommen. Gjennom registerdata får vi informasjon

om flyttinger, og kan sammenligne de som flytter med de som ikke gjør det med hensyn til en rekke forhold, bl.a. når det gjelder verdier og holdninger, fritidsaktiviteter, sosialt nettverk, utdanning og familie. Gjennom data fra NorLAG-1 og LOGG kan vi se om stedstilknytning har betydning for flytting, og på hvilke måter. Har tilknytning til stedet betydning for flytteatferd, eller er det andre forhold som bestemmer flytting, som endring i jobbmuligheter eller svekket helse hos informanten eller partner?

3.2 Generasjon

3.2.1 Solidaritet mellom generasjonene

Fra NorLAG-1 vet vi at familieressursene er svært ulikt fordelt i befolkningen. Et betydelig mindretall er uten nær familie og vil i hovedsak være avhengig av velferdsstaten for trygghet i eldre år; dette gjelder især for menn i landkommuner og kvinner i større byer. Solidariteten mellom generasjonene er stor (for dem som har familie), især nedover i generasjonslinja. Vi vet mindre om hvordan demografisk og sosial endring vil påvirke forholdet mellom generasjonene, men NorLAG-1 har vist at økte skilsmisserater ser ut til å være en risiko for generasjonssolidariteten, mens endringen fra giftermål til samboerskap ikke synes å være det.

3.2.2 Foreldreperspektiv

Analyser av fruktbarhet har stort sett vært opptatt av kvinners foreldreskap. I mange land finnes det lite data om fruktbarhet blant menn. Det er også i diskusjoner om menn at vi oftest finner skillet mellom biologisk og sosialt foreldreskap. Oppløsning av parforhold og etablering av nye samliv gjør sosialt foreldreskap til et viktig tema for begge kjønn. Stadig flere bor sammen med barn som de ikke er biologisk foreldre til og stadig flere bor sammen med egne barn på deltid. I LOGG blir alle personer informantene bor sammen med kartlagt, enten det er egne barn eller barna til partneren. I LOGG vil vi bl.a. samle informasjon om hvor mye tid barn som ikke bor sammen med informantene på heltid bor i husholdet. Dette vil gi bedre kunnskap om ulike familiesammensetninger og hvordan dette påvirker andre forhold, som hvordan etablering av stefamilier og oppløsning av ekteskap påvirker sosiale nettverk og forholdet til foreldre og besteforeldre. Med data fra LOGG kan vi se om familiekonstellasjon har betydning for hjelp som gis til barn og til eldre med omsorgsbehov.

Forholdet og avstanden til voksne barn informantene ikke bor sammen med, blir også kartlagt i LOGG. Det samles informasjon om hva slags forhold informantene har til barna og hvor fornøyde de er med forholdet. I tillegg til å kartlegge dette for egne barn, blir det også samlet inn data for voksne stebarn. Dette er forhold som kan ha betydning for ulike sider ved livet, som egen livskvalitet, utveksling av tjenester (begge veier), trygghet i forhold til alderdommen, økonomiske overføringer og arv. LOGG gir gode muligheter for å studere dette nærmere. Med NorLAGs data kan vi også se om kvaliteten av generasjonsbåndene i første datainnsamling har betydning for flyten av hjelp i familier der gamle foreldre har fått helseproblemer eller har mistet ektefellen i de fem årene mellom de to datainnsamlingene.

3.2.3 Barns perspektiv

Foreldre-barn forholdet studeres også fra barnas perspektiv. LOGG gir data om oppvekst-hjemmet (hvem de bodde sammen med, om foreldrene var skilt o.l.) og om når de flyttet hjemmefra. Vi vil dermed få muligheter til å studere om det er sammenheng mellom miljø og forhold i oppveksten og egen samlivsetablering og fruktbarhetsatferd.

Mange middelaldrende barn vil være viktige støttespillere for sine gamle foreldre. LOGG gir også gode muligheter for å studere på hvilken måte slik støtte er integrert i livet til de middelaldrende barna, og hvilken rolle generasjonsstruktur har for hjelp og støtte. F.eks. kan vi gjennom LOGG se hvor ofte informantene besøker sine foreldre og hvilken betydning bl.a. egen familiesituasjon, avstand i bosted, utdanning og yrke har for kontakthypighet.

3.2.4 Besteforeldre og barnebarn

LOGG vil gi unike muligheter til å studere samhold og utveksling av tjenester mellom flere generasjoner. Vi har informasjon bl.a. om reisetid og avstand mellom barnebarn og besteforeldre og besteforeldres pass av barnebarn. Med disse data kan vi bl.a. se på hvilken betydning besteforeldres hjelp har for hvor mange barn neste generasjon får, og hvilken betydning barn og barnebarn har for omsorg i alderdommen. Vi kan også se på familier der mindreårige barn har spesielle hjelpebehov og belyse i hvilken grad besteforeldre opptrer som støttespillere.

3.3 Kjønn

3.3.1 Samlivsforhold

Samboerskap, utsettelse av giftermål, oppløsning av samliv og inngåelse av nye, fører til store endringer i familiemønsteret. Nye og kompliserte relasjoner oppstår, med liten presedens for roller og atferd. LOGG ser på forekomsten av ulike typer samliv og relasjoner, samt holdninger til disse. Her inngår også planer/ønsker og motiver for inngåelse og oppløsning av samliv. Selv om samboerskap er blitt allment akseptert i Norge er det fortsatt ikke klart hva som bestemmer valget av samboerskap som permanent eller livslang samlivsform. Det er betydelige forskjeller mellom samboere og ektepar på en rekke områder (bl.a. barnetall og oppløsningshyppighet), som LOGG kan gi mer innsikt i.

LOGG gir mulighet til å studere forholdet mellom verdier og familieatferd, og over tid kan man også studere hvordan verdier og familieatferd gjensidig påvirker hverandre. Slike problemstillinger er svært aktuelle i familiodemografisk forskning hvor spørsmål om holdningers stabilitet og forholdet mellom holdninger og handlinger er sentrale. Man har ikke hatt gode data om dette til nå. Ved å sammenligne data fra NorLAG-1 og LOGG kan vi også sammenligne par som har skilt lag og par som fremdeles bor sammen mellom de to tidspunktene og se om bl.a. holdninger og arbeidsdeling har betydning for oppløsning av parforhold.

Samlivsbrudd og inngåelse av nye samliv kan ha konsekvenser for avgjørelser om fruktbarhet. Et økende antall par må ta avgjørelser om fruktbarhet i konteksten hvor en eller begge partnerne har forpliktelser eller følelsesmessige bånd til barn som de ikke bor sammen med. LOGG gir mulighet for å se nærmere på kompleksiteten i stefamilier og andre familiesammensetninger, og å studere hvordan dette påvirker fruktbarhetsvalg.

3.3.2 Likestilling

Til tross for mange års forskning på likestilling vet vi fortsatt lite om likestilling i familiefæren. LOGG gir data om fordeling av oppgaver knyttet til husarbeid og omsorg for barn, samt informantenes vurdering av hvor fornøyde de er med fordelingen. Her vil vi kunne undersøke om det fins forskjeller mellom ulike generasjoner, og hvor skillene i så fall går. LOGG gir også data om informantenes vurdering av kvaliteten på forholdet, og hvor ofte det krangles eller er uenighet på ulike områder. Påvirker konflikter parforholdet andre forhold i livsløpet, f.eks. fruktbarhet?

4 Økonomisk aktivitet

4.1 Livsløp

4.1.1 Utdanning

LOGG gir informasjon både om utdanningsnivå og fagfeltet. Stadig flere tar høyere utdanning, og studentlivet er en utsettende faktor for å starte familie og etablere seg på arbeidsmarkedet. Gjennom LOGG kan vi få bedre kunnskap om overgangen fra studier til arbeidsmarked og familie. Utdanning påvirker individers holdninger, verdier og atferd på nesten alle områder i livet, bl.a. er det forskjeller mellom utdanningsgrupper når det gjelder helsevaner, kjønnsroller og utveksling av hjelp i familien. Utdanning som human kapital har også stor betydning for utviklingen av kulturell og sosial kapital. LOGG gir mulighet til å studere betydningen av utdanning i forhold til en rekke ulike forhold gjennom livsløpet.

4.1.2 Arbeid og inntekt

Data om arbeid og inntekt finnes i mange studier, men få datasett inneholder gode data både om arbeid og inntekt og om familie og helse. LOGG har en rekke spørsmål om arbeid og arbeidssituasjonen for både informanten og hans/hennes partner. Hvordan arbeid kan studeres i forhold til familie og helse kommer vi inn på senere, men man kan også stille en rekke spørsmål knyttet til arbeid og arbeidssituasjon i seg selv. Varierer f.eks. arbeidssituasjon og fornøydhet med eget arbeid over livsløpet? Er det forskjeller mellom kvinners og menns vurderinger i ulike livsfaser? Er det forskjeller i graden av opplevelse av arbeidspress, ufordringer og muligheter over livsløpet og mellom yrkesgrupper?

4.1.3 Pensjonering

Stadig tidligere pensjonering berører både individ, familie og samfunn på grunnleggende måter — økonomisk, sosialt og politisk. På dette feltet gir LOGG data av særlig relevans for en inkluderende arbeidspolitikk og spørsmål knyttet til uføre- og tidligpensjonering. I hvilken grad skyves eldre arbeidstakere ut i pensjon og i hvilken grad blir de tiltrukket av pensjonisttilværelsen? Fra NorLAG-1 vet vi at et betydelig antall tidligpensjonister ønsker arbeid på hel- eller deltid, og at holdningen til pensjonering er påvirket av sosiale og økonomiske rammebetingelser. Med forløpsdata som LOGG gir vil vi få bedre informasjon om veier ut av arbeidslivet, og kan belyse spørsmål om bl.a. hva som skal til for at arbeidstakere utsetter pensjonering. Hvilken betydning har f.eks. familieforhold eller kjennetegn ved lokalsamfunnet for pensjoneringsatferd? Gjennom data fra LOGG vil vi kunne studere dette nærmere gjennom en rekke spørsmål knyttet til overgangen til pensjonisttilværelsen. I LOGG blir informantene fra NorLAG-1 fulgt opp gjennom forløpsdata. Vi vil bl.a. kunne følge eldre arbeidstakere på vei mot og over i pensjonisttilværelsen, noe som gir muligheter til å studere sammenhengen mellom holdninger, atferd og rammebetingelser (i og utenfor arbeidet), og konsekvenser for pensjonisttilværelsen.

Gjennom deltakelse i det internasjonale forskningsprogrammet GGP vil vi få nye muligheter til internasjonal sammenligning av pensjoneringsatferd. LOGG gir oss også muligheter for å vurdere sosiale og helsemessige virkninger av tidlig eller utsatt pensjonering.

4.2 Generasjon

4.2.1 Utdanning og arbeid

LOGG gir muligheter for å se på utdanningens betydning både i kohortsammenheng og i familiegenerasjoner. Studien samler data om foreldres utdanning og yrke, noe som gir muligheter til å studere sammenhenger mellom egne utdannings- og yrkesvalg og foreldres valg av utdanning og yrke. Man kan også se på om utdanningsforskjeller mellom foreldre og barn virker inn på relasjonen mellom dem i ulike livsfaser. I et internasjonalt perspektiv kan vi også se på sammenhenger mellom utdanning og generasjonsforskjeller i ulike typer samfunn.

4.2.2 Økonomi, overføringer og arv

Det foreligger i dag mye forskning på betydningen av økonomiske levekår for opplevelse av trygghet, mestring og velvære. Forskning på dette området har imidlertid ofte bare hatt intervjudata om økonomi og utilstrekkelige data om formue og gjeld. I LOGG vil vi i tillegg til intervjudata ha detaljerte registeropplysninger om informantenes og partnerens inntekt, formue og gjeld. Dette gir oss bedre muligheter for å studere både årsaker til og virkninger av gode og dårlige økonomiske levekår. Nye generasjoner eldre, spesielt kvinner, vil ha høyere inntekt og høyere formue enn dagens eldre. I LOGG vil vi kunne undersøke hvilken betydning inntekt og overføringer har for forbruk, livsstil og økonomisk støtte innad i familien i eldre år.

Gjennom LOGG vil vi få noe informasjon om økonomiske overføringer og arv mellom generasjonene. Økonomisk hjelp kan både gå oppover og nedover mellom generasjonene. I Norge går den økonomiske støtten oftest nedover. Økonomisk hjelp til voksne barn i etableringsfasen blir ofte gitt mest oppmerksomhet, men middelaldrende barn får også penger av sine gamle foreldre. Blant spørsmål som LOGG gir mulighet til å studere nærmere er sammenhenger mellom overføringer til yngre generasjoner og hjelp som gis til den eldre generasjonen.

4.2.3 Marginalisering og ulikhet

Tilgangen til goder påvirkes på den ene siden av medfødte egenskaper og posisjoner (inkludert de man får gjennom oppveksthjemmet), og de man erverver seg gjennom livet på den andre. Visse goder er tilbøyelige til å akkumuleres gjennom livet, andre til å jevne seg mer ut. LOGG gir muligheter for å studere slike prosesser og utfallet av dem i form av ulikhet og risiko for marginalisering. Hvilken rolle spiller f.eks. familien (både opprinnelsesfamilie og ervervet familie) for helse, sosial deltakelse og livskvalitet i eldre år? Bidrar utdanning til utjevning eller mer ulikhet, i så fall for hvem og på hvilke områder? Hvilken innflytelse har personlighet og kjønn; er muligheter og begrensninger ulikt fordelt for kvinner og menn? Det store utvalget gjør at vi også kan vurdere forskjeller i risiko og sjanser for ulike grupper og for ulike deler av landet.

4.3 Kjønn

4.3.1 Arbeid og fruktbarhet

Gjennom LOGG vil vi få data som kan belyse sammenhengen mellom yrkesaktivitet og fruktbarhet. Vi vil kunne si mer om sammenhenger mellom å etablere seg på arbeidsmarkedet og første barnefødsel, om betydningen av kvinners og menns fagfelt for planlegging av barn, og om ulike strategier for å kombinere familieliv og yrkesdeltakelse som kan påvirke fruktbarhetsatferden. Hvilken betydning har yrke og sektor for hvor lang tid en trenger for å

etablere seg i en jobb og et karriereløp etter endt utdanning? Og hvilke konsekvenser har det for "timingene" av foreldreskapet? Hvilken betydning har bruk av midlertidige arbeidskontrakter for fruktbarhet? Har det f.eks. betydning for den enkelte om en er fast ansatt, har midlertidig kontrakt eller jobber som selvstendig næringsdrivende? For kvinner på midlertidige kontrakter kan det være usikkerhet knyttet til om de har en jobb å komme tilbake til etter endt permisjon. LOGG vil gi mulighet for å studere hvorvidt midlertidige kontrakter har en utsettende effekt på tidspunktet for første fødsel, og om det er forskjeller mellom ulike yrkesgrupper om og når de blir mødre.

Siden de fleste kvinner blir i arbeidslivet etter at de har fått barn, kan ulike tilpasningsstrategier på arbeidsmarkedet ha betydning for valg knyttet til videre barnefødsler. Fra registrene får vi i dag relativt grove grupperinger for hvor mye den enkelte jobber og vi vet at mange småbarnsmødre jobber deltid. I tillegg til at LOGG vil gi oss bedre data om faktisk arbeidstid, vil vi få bedre kjennskap til *når* de jobber. Har arbeidstidsløsninger betydning for videre barnefødsler? Er det f.eks. forskjeller mellom de som har fleksible og de som har faste arbeidstidsordninger, eller mellom de som jobber på dagtid og de som jobber skift eller natt? Hvordan koordinerer partnere sine karrierer i forhold til foreldreskap?

4.3.2 Arbeid og barnetilsyn

De aller fleste småbarnsforeldre er yrkesaktive og har dermed behov for barnetilsyn. LOGG samler inn data både om betalt barnetilsyn som barnehage, dagmamma og skolefritidsordning, og om uformell barnepass fra familie og nettverk. Tidsklemme er et begrep som gjerne brukes om småbarnfamiliers hverdag. LOGG vil kunne se nærmere på ulike strategier for hvordan småbarnsforeldre løser hverdagskabalene, ikke bare i forhold til ulike prioriteringer av arbeidstid, men også i forhold til tilgang til og bruk av sosiale nettverk. Igjen vil det være av interesse å belyse hvordan partnere synkroniserer sine karrierer i forhold til foreldreskapet. Her er Norge særlig interessant internasjonalt, fordi vår politikk og lovgiving tar sikte på at menn skal ta større ansvar for sine barn.

5 Helse og omsorg

5.1 Livsløp

5.1.1 Familieetablering

Helse er en viktig faktor i forhold til en rekke begivenheter gjennom livsløpet, f.eks. familieetablering. På den ene siden viser forskning at personer med alvorlige helseproblemer eller nedsatt funksjonsevne har større sannsynlighet for å forbli enslige og barnløse enn andre, samtidig viser forskning at ekteskap og parforhold har en beskyttende effekt på helse og velvære. Gjennom LOGG vil vi få data som kan belyse samspill mellom helseproblemer og familieetablering.

5.1.2 Arbeidsliv

Forholdet mellom helsestatus og arbeidsliv er relevant i forhold til en inkluderende arbeidspolitikk og spørsmål knyttet til uføretrygd. Gjennom LOGG vil vi få gode data om både helsestatus og den enkeltes arbeidssituasjon, f.eks. hvem som jobber deltid. Vi vil dermed kunne sammenligne personer med helseproblemer eller nedsatt funksjonsevne som er i og utenfor arbeidslivet. Her kan NorLAGs data bl.a. gi innsikt i sammenhenger mellom helseproblemer ved første intervju tidspunkt, og yrkesaktivitet og pensjonering fem år senere, og også omvendt – sammenhenger mellom type yrkesaktivitet og senere helseproblemer.

5.1.3 Livsstil

Gjennom LOGG vil vi få data om den enkeltes livsstil og vi vil kunne studere forholdet mellom helsevaner og livsstil. Hva fører til sunne og usunne livsstiler? Er det forskjeller i livsstil mellom f.eks. uførepensjonister og yrkesaktive? Gjennom forløpsdata vil vi også kunne studere hvorvidt og hvordan livsstiler og helseatferd endres og virkninger av dette i eldre år. I hvilken grad endres helsevaner ved rolleoverganger og ved påkjenninger, såkalte "stressful life events"? LOGG inneholder et bredt sett av mål på helsevaner, som røykevaner, alkoholbruk, aktivitet og medisinbruk, som i liten grad har vært studert i samfunnsvitenskapelige longitudinelle studier tidligere. Blant spørsmål som kan belyses er f.eks.: Hva kjennetegner individer som har bedret sine helsevaner, som begynner å trene eller som forbedrer sin BMI (Body Mass Index)? Mellom NorLAG-1 og LOGG kom den nye røykeloven. Hvem har sluttet å røyke? Hva skiller dem fra individer som har fortsatt å røyke?

5.1.4 Hjelpetbehov

Helsen og dermed hjelpetbehov endrer seg over livsløpet. Gjennom NorLAG-1 og LOGG vil vi ha data om endringer i helse og hjelpetbehov for aldersgruppene 40-79 år. I LOGG samles det inn svært gode data om uveksling av hjelp, både når det gjelder omfang, kilde og type. Dette gir mulighet til å nyansere forholdet mellom hjelpetbehov og hjelpen som ytes, både formell og uformell, på ulike stadier av livet. Her kan vi også sammenholde hjelpetbehov og hjelp med informasjon om opplevelse av mestring, personlighet og livskvalitet.

5.1.5 Mental helse

Blant mentale helseproblemer er depresjon og angst de vanligste i alle faser av voksenlivet. Gjennom etablerte skalaer samles det informasjon om disse lidelsene. Psykiske lidelser er blant de vanligste årsakene til uførepensjonering. Med data fra LOGG kan vi bl.a. se på sammenhengen mellom psykiske problemer og yrkesaktivitet. Vi kan også se på sammenhengen mellom ulike hendelser og overganger og mental helse.

Aldersdemens er en stor utfordring for helse- og omsorgstjenestene. Hukommelsessvikt er som regel en stor belastning for pårørende, og er en kilde til angst blant mange eldre. I LOGG henter vi informasjon fra informantene om de har foreldre eller ektefelle med kognitiv svikt, hvor alvorlig svikten er og hvor hjelpetrengende vedkommende er. Gjennom disse informasjonene kan LOGG bidra til å estimere omfanget av demens blant hjemmeboende i et landsrepresentativt utvalg, og gi innsikt i hvilken betydning demens har for pårørendes dagligliv og for deres mentale helse. Informasjon om hukommelsessvikt kan også sammenholdes med den omfattende informasjon vi ellers samler inn om informantenes atferd, livsstatus, psykiske helse, m.m.

5.2 Generasjon

5.2.1 Foreldreperspektiv

I forhold til hjelp og omsorg til hjemmeboende eldre er samspillet mellom pleie- og omsorgstjenester og familieomsorg et aktuelt tema. LOGG vil gi data om uformell hjelp informantene får fra familien og andre til pleie, omsorg og hjelp til praktiske ting. Samtidig kartlegger LOGG uformell hjelp som informantene gir for familiemedlemmer og andre. Dette gir oss rike muligheter til å studere utveksling av uformell hjelp i et generasjonsperspektiv og belyse spørsmål som hvor mye av de eldres hjelpetbehov dekkes gjennom uformell hjelp? Hvilken betydning har nærhet til familiemedlemmer for omfanget av slik hjelp?

5.2.2 Barns perspektiv

For middelaldrende barn med eldre foreldre kan mange være under dobbelt omsorgspress fra egne barn og foreldre. Diskusjoner knyttet til ulike strategier for å kombinere familieliv og yrkesdeltakelse handler gjerne om småbarnsforeldre. I hvilken grad gjøres det tilpasninger i arbeidslivet for å kombinere arbeid med omsorgsoppgaver for eldre foreldre? Deltidsarbeid er ikke bare en strategi for å kombinere yrkesdeltakelse med omsorg for små barn, det kan også være et valg pga. omsorgsforpliktelser for andre, som partner eller foreldre. I tillegg til å få bedre data om faktisk arbeidstid vil LOGG gi data om hvorfor man jobber deltid. Vi vil dermed kunne studere tilpasninger i arbeidslivet som en følge av ulike omsorgsforpliktelser, noe vi i dag har lite kunnskap om. Hvor vanlig er det f.eks. at hhv. kvinner og menn går ut i tidlig pensjon eller reduserer arbeidstiden for å ta seg av syke foreldre eller ektefelle?

5.3 Kjønn

5.3.1 Helsekarrierer

Det er kjønnsforskjeller i "helsekarriere" i eldre år, bl.a. ved at kvinner har en lengre periode med kroniske lidelser og funksjonstap før død enn menn. Hva kjennetegner ellers de som har henholdsvis en langvarig eller kortvarig periode av pleiebehov før de dør? Hvem får tjenester tidlig i et forløp av funksjonstap og hvem får det senere? Hva er den relative betydningen av helsevaner, livsstil, sosial kapital, personlighet og mestringssevne? Er det forskjeller mellom kvinner og menn?

5.3.2 Nye familieformer

Forholdet mellom familiesolidaritet og velferdsstaten er viktig for behovet for omsorgstjenester. Nye familieformer bryter frem og gamle er under press: familieoppløsning, samboerskap, barnløshet og aleneboere er med på å gi uklare familierelasjoner, og utfordrer dermed dette samspillet. Lengre liv og eldre befolkning endrer også familiestrukturen. Hvilken betydning har nye familieformer for familieomsorgen? NorLAG-1 fant at skilsmisse er en risikofaktor for familieomsorg senere i livet og at skilsmisse synes å svekke samholdet mellom skilte foreldre og deres voksne barn, spesielt forholdet til fedre og bestefedre. Gjennom longitudinell oppfølging i LOGG vil det være mulig å se nærmere på årsaksforholdet mellom skilsmisser og familiesamhold, i hvilken grad bidrar skilsmisser til redusert familiesamhold — i hvilken grad er svakt familiesamhold knyttet til skilsmisse på et senere tidspunkt?

Familieoppløsning og nye familieformer har også betydning for kjønnsroller i omsorgen for eldre foreldre. Mannens rolle er lite studert - blir menn viktigere som omsorgsyttere? Gjennom LOGG vil vi kunne studere samspillet mellom nye familieformer og uformell hjelp, både den hjelp man gir og den man får. Gjennom sammenligning av kohorter kan vi undersøke om "nye menn" som har vært aktive i foreldreskapet, er mer omsorgsfulle sønner i forhold til gamle foreldre enn mer tradisjonelle menn.

Etablering av nytt parforhold i eldre år blir vanligere, men vi vet lite om omfang og virkninger for partnerne selv og deres familier. LOGG gir oss muligheter for å studere dette, f.eks. virkninger på helse og omsorgsmønstre.

5.3.3 Livskvalitet og mental helse

Mens mentale helseproblemer gjerne knyttes til depresjon og angst er begrepet livskvalitet knyttet til positive aspekter ved tilværelsen. Begge områder er målt ved et sett av standardiserte skalaer for mental helse og livskvalitet i LOGG. Gjennom bredden av levekår og livsforhold som er inkludert i LOGG kan vi studere livskvalitet og mental helse i forhold til en rekke områder, f.eks. yrkesdeltakelse, økonomiske levekår, familieforhold og samliv, lokalmiljø, og hvordan betydningen av disse faktorer varierer mellom grupper. Er f.eks. betydningen av parforhold (bl.a. arbeidsdeling mellom partnere) for livskvalitet den samme for menn og kvinner, yngre og eldre, i Norge som i andre land? Med paneldata fra NorLAG-1 kan vi dessuten si mer om årsaksretningen. Skyldes f.eks. den positive sammenhengen mellom samlivsstatus og livskvalitet at å leve i samliv har en positiv effekt på livskvalitet, eller er det de mest tilfredse som oftere finner en partner?

Analyser fra NorLAG-1 viser at en betydelig del av den eldre befolkningen sliter med angst og depresjon og at det er klare kjønnsforskjeller. Analysene har videre vist hvilke faktorer som er assosiert med disse lidelsene. Gjennom data fra LOGG vil vi kunne studere årsaksforklaringer og årsaksretninger, ved å relatere endringer over tid til endringer på ulike livsområder. Gjennom analyser fra NorLAG-1 har vi kunnet fremskrive forekomsten av slike symptomer blant morgendagens eldre, hvilket er viktig i forhold til ressursbruk av morgendagens omsorgstjenester. Framskrivningene bygger på antakelser om at symptomene er relativt stabile. Med paneldata fra LOGG vil vi få bedre kunnskap om i hvilken grad slike symptomer endres med alderen og om fremskrivninger bør ta høyde for dette.

Studiet av livskvalitet og mental helse er viktig også i et livsløps- og generasjonsperspektiv, som: I hvilken grad er velvære betinget av tidligere hendelser og endringer i årene siden NorLAG-1? Endres betydningen av ulike forhold (økonomi, venner, helse, etc.) for livskvalitet med alder og fase i livet?

5.3.4 Sosialt nettverk

LOGG vil gi gode data om det sosiale nettverket i forhold til familie, naboer og venner, bl.a. vil vi kartlegge reisetid og avstand mellom informanten og deres voksne barn og/eller foreldre, kontakt med venner og om de har fortrolige samtalepartnere. Hvilken betydning har sosialt nettverk for følelsen av ensomhet? Følelsen av ensomhet endrer seg over livsløpet og det er tydelige kjønnsforskjeller. Mens det er en større andel menn som føler seg ensomme i første del av voksenlivet, synes dette å snu i eldre år. Gjennom et direkte spørsmål om ensomhet og en egen skala som måler ensomhet, vil LOGG gi gode muligheter for å studere samspillet mellom sosialt nettverk og ensomhet, og for å analysere denne sammenhengen for utvalgte undergrupper. Ved å sammenligne data om ensomhet fra NorLAG-1 og LOGG kan vi bl.a. se på konsekvenser av "krympende" nettverk for kvinner og menn i ulike livsfaser.